

ZNAK

M I E S I Ę C Z N I K

Ostatni tacy papieże

Kiedy Kościół dopuści do władzy kobiety?
Jak kolejni papieże są wykorzystywani
w polskiej wojnie kulturowej?
Czy wyciągniemy wnioski
z błędów Jana Pawła II?
Piszą: Cezary Michalski,
Janusz Poniewierski
i Zuzanna Radzik

— s. 4–29

A PONADTO:

Filozofowie o wirusie.
Na ile kryzys zmieni
nasze wspólnoty? — s. 52

Śledź zamiast metafizyki.
Jak XVII-wieczni Holendrzy
uświęcili codzienność? — s. 66

Opowiadanie Marii
Karpińskiej i przewodnik
po nowej polskiej poezji — s. 82

Ilustracje: Patryk Radziej

ISSN 0044-488X

INDEXS 38376

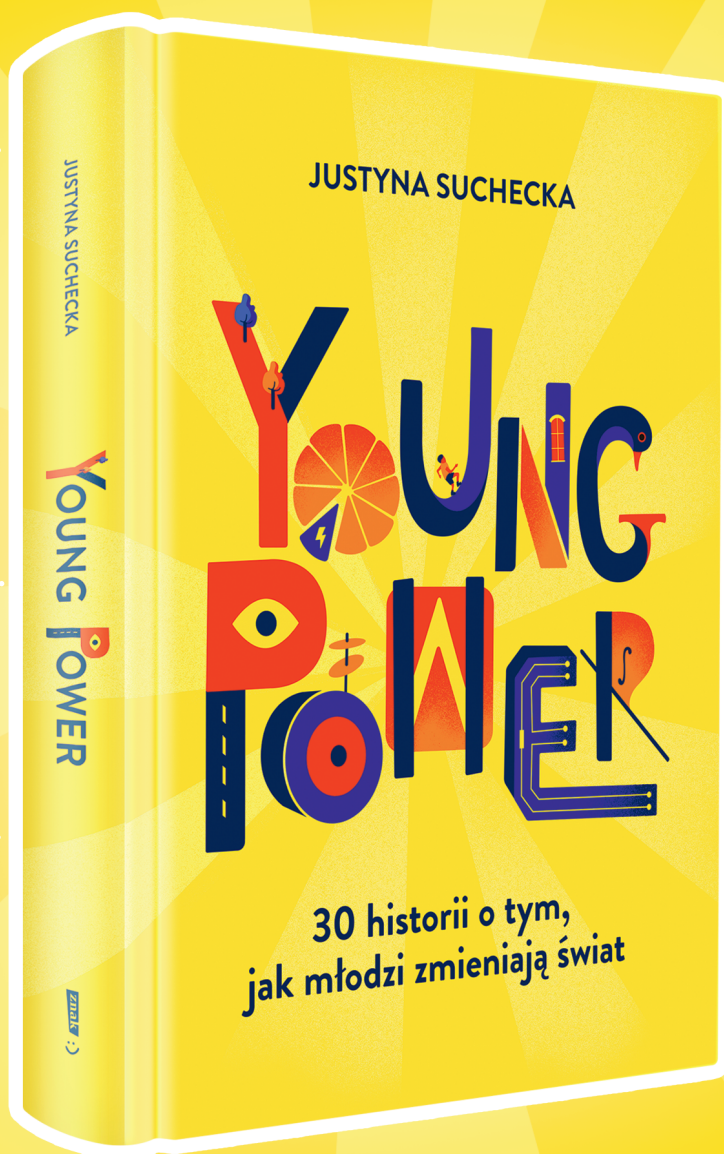
Nr 780

CENA 22,99 zł (VAT 8% W PRZEMIELACIE 14 zł)

MAY (03) 2020

Odważni, zaangażowani, wytrwali! Udowadniają, że nie trzeba czekać, żeby zmienić świat.

Poznaj 30 historii o młodych, którzy swoją
pomysłowością zadziwiają dorosłych.

#youngpower

Dominika Kozłowska

Kiedy zmiana pokoleniowa w Kościele?

WSZYSCY TRZEJ OSTATNI PAPIEŻE URODZILI SIĘ PRZED II wojną światową. Najmłodszy Franciszek przyszedł na świat w 1936 r., jego poprzednik Benedykt XVI w 1927 r., najstarszy Jan Paweł II urodził się w roku 1920. Mimo że ukształtowały ich odmienne doświadczenia społeczne i polityczne, mimo że w ich biografiach nieco inne czynniki odgrywały decydującą rolę, wszyscy trzej wynieśli z domów tradycyjną formę pobożności, a następnie odebrali podobną formację kapłańską. Dobrze poznali przedsoborowy Kościół i świadomie – choć znów z różnych pozycji – włączali się w reformę Kościoła, jaką zainicjował II Sobór Watykański.

Niewielka różnica wieku sprawia, że w wielodzietnej rodzinie z łatwością mogliby być braćmi. To ważny obraz, pozwala bowiem dostrzec, że od niemal pół wieku Kościołem rzymskokatolickim kierują trzej synowie tego samego pokolenia – dzieci Kościoła, który trwał za sprawą pobożności dziedziczonej od rodziców, który z jednej strony mierzył się z totalitaryzmami i terrorem, z drugiej zaś – uczył się dopiero zaufania do demokracji, który był ukształtowany przez konserwatywne rozumienie ról rodzinnych, społecznych i państwowych.

Jedni powiedzą, że trzej ostatni papieże to symbol ciągłości Kościoła, jego zanurzenia w wielowiekowej historii i tradycji. Inni będą raczej zwracać uwagę, że stosunek Kościoła do zasadniczych kwestii, jak np. feminizm i rola kobiet, od kilku dekad w gruncie rzeczy nie ulega zmianie.

Aktualny numer miesięcznika „Znak” miał się ukazać na początku maja. Gdyby rzeczywistość toczyła się zwyczajnym trybem, Kościół w Polsce z pewnością obchodziłby publicznie 100. urodziny Jana Pawła II, a Znak – uczyłby również rocznicę urodzin papieskiego rówieśnika, nieżyjącego od ośmiu lat Jacka Woźniakowskiego, założyciela wydawnictwa i redaktora naczelnego miesięcznika. Jednak ze względu na epidemię koronawirusa

oraz związane z nią ograniczenia publiczne wydarzenia społeczne mogły odbywać się wyłącznie w przestrzeni internetu. A my, mocno odczuwając bardzo ograniczone możliwości w sprzedaży książek i czasopism, zdecydowaliśmy o zmianie harmonogramu ukazywania się kolejnych numerów.

Oddając numer do druku, nie umiemy sobie wyobrazić, jak będzie wyglądać nasza codzienność w czerwcu, gdy „Znak” trafi do dystrybucji: czy w Polsce dojdzie do wyborów prezydenckich, jak zostaną one zorganizowane i jaki będzie ich wynik? Czy uda się w końcu zahamować falę epidemii i będziemy powoli powracać do jakiejś nowej codzienności? Nie ulegamy skrajnemu pesymizmowi, choć zdajemy sobie sprawę, jak trudne dla wielu osób są konsekwencje epidemii. Nie jesteśmy również przesadnymi optymistami, choć patrząc z troską na przyszłość naszego świata, życzylibyśmy sobie, aby to doświadczenie stało się początkiem tak potrzebnej ekologicznej i etycznej odnowy.

Wiemy jednak, że każda zmiana, aby przerodziła się w coś trwałego, musi najpierw zakorzenić się we wnętrzu człowieka, wyrazić się w jego myślach, nawykach i postawach. A to długi proces. Mamy także świadomość, że choć reprezentujemy raczej pokolenia duchowych wnuków obecnych papieży, tworzymy pismo, które narodziło się zaraz po II wojnie światowej i w polskiej kulturze jest wyrazem trwałości bliskich nam form krytycznego myślenia i zaangażowania społecznego. Ta świadomość pozwala zachować niezbędny w trudnych okresach dystans i hart ducha, umożliwiając spoglądanie na rzeczywistość z nieco szerszej perspektywy. Taką właśnie postawą staramy się na łamach miesięcznika dzielić z Wami, naszymi Czytelniczkami i Czytelnikami. Mamy nadzieję, że również dla Was jest to pożyteczne ujęcie i że wspólnie będziemy uczyć się z nadzieją spoglądać w przyszłość. — Z

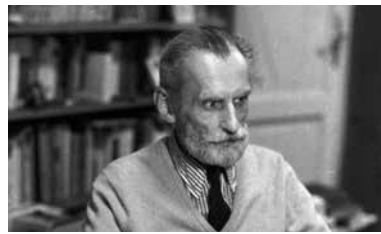
SPIS TREŚCI

30 **Wielki powrót. Zwrot ku centrolewicy w Chorwacji**
Maciej Falski

66 **Kawa, kielbasa, cynamon i śledź**
Piotr Oczko

72 **Czego świeccy oczekują od księży?**
Jacek Woźniakowski

foto: Fox/Getty / Denis Lovrović/AFP/East News / De Agostini/Getty / Wacław Klag/Reporter

59

ŁUKASZ MOLL

Życie po koronawirusie

Epidemie, podobnie jak wojny, rewolucje czy katastrofy naturalne, to momenty politycznego przesilenia. Nic dziwnego, że krytyczni myśliciele pracują obecnie nad demaskacją nadużyć władzy i próbują opisać kształt wyłaniającego się świata. W jakim kierunku zmierzają ich diagnozy?

TEMAT MIESIĄCA

6 Pokolenie trzech papieży

Cezary Michalski

14 W cieniu olbrzyma

Janusz Poniewierski

20 Puk, puk. Kobiety w Kościele

Zuzanna Radzik w rozmowie
z Mateuszem Burzykiem

28 Papieże i kino

SPOŁECZEŃSTWO • ŚWIAT

30 Wielki powrót. Zwrot ku centrolewicy w Chorwacji

Maciej Falski

PUBLICYSTYKA

38 Wszystkie nasze wojny o pamięć

Damian K. Markowski w rozmowie
z Andrzejem Brzezieckim

44 Popękana Arka. Inne oblicze Jeana Vaniera

Szymon Łucyk

IDEE

54 Vitam instituere

Roberto Esposito
(tłum. Monika Surma-Gawłowska)

56 Kwarantanna w kwarantannie i z dala od niej. Rousseau, Robinson Crusoe i „ja”

Catherine Malabou (tłum. Michał Krzykawski)

59 Życie po koronawirusie

Łukasz Moll

66 Kawa, kietbasa, cynamon i śledź

Piotr Oczko

72 Czego świeccy oczekują od księży?

Jacek Woźniakowski

FELIETON

50 Dziennik Kairosu

Filip Springer

51 Wrota Tannhäusera

Olga Githiewicz

81 Ogrody pamięci

Janusz Poniewierski

STACJA: LITERATURA

82 Rycerz Smętnego Oblicza

Maria Karpińska

LUDZIE • KSIĄŻKI • ZDARZENIA

86 Awangarda nas wyzwoli. Czytanie poezji najnowszej

Alina Świeściak

98 Cały świat w opowieści mamy

Aleksandra Grzemska

101 Rzeczy wyobrażone

Maciej Topolski

104 O dalszych pożytkach z myślenia literaturą

Tomasz Kunz

106 Bądźmy Europejczykami

Tadeusz Zatorski

112 O kraju, który nie był sobą zainteresowany

Agnieszka Dziedzic

114 Noty o książkach

116 Książki zapomniane

Georgina Grybos

118 Moi, mistrzowie

Wojciech Bonowicz

120 Znak o znakach

Joanna Gusztka

ZNAK

M I E S I Ą C Z N I K

ul. Tadeusza Kościuszki 37, 30-105 Kraków
tel. (12) 61 99 530, fax (12) 61 99 502
e-mail: miesiecznik@znak.com.pl
www.miesiecznik.znak.com.pl

redakcja: Mateusz Burzyk (sekretarz redakcji),
Marta Duch-Dyngosz, Michał Jędrzejek, Ilona
Klimek, Elżbieta Kot, Dominika Kozłowska
(redaktor naczelna), Urszula Pieczek,
Janusz Poniewierski, Agnieszka Rzonca,
Henryk Woźniakowski

zespół: Michał Bardel, Wojciech Bonowicz,
Halina Bortnowska, Bohdan Cywiński, Bartłomiej
Dobroczyński, Tomasz Fiałkowski, Tadeusz
Gadacz, ks. Michał Heller, Józefa Hannelowa,
Wacław Hryniewicz OMI, Jerzy Iląg, Piotr
Kłotkowski, Maria Makuch, Janina Ochojska-
Okorska, abp Grzegorz Ryś, Władysław
Stróżewski, Karol Tarnowski, Łukasz Tischner,
Stefan Wilkanowicz

współpraca: Andrzej Brzeziecki, Ewa Bolińska-
Gostkowska, Iwona Boruszkowska, Monika Gałka,
Krzysztof Kornas, Dobrosław Kot, Daniel Lis,
Artur Madaliński, Anna Marchewka, Anna Mateja,
Andrzej Muszyński, Małgorzata Nocui, Tomasz
Ponikto, Miłosz Puczyłowski, ks. Grzegorz
Strzelczyk, Ewelina Śliwa, Edyta Zielińska,
Marcin Wilk, Marcin Żyła

projekt graficzny pisma:

Władysław Buchner, Rafał Buchner

automatyzacja składu:

Paweł Żeleznikowicz (Kobugi)

konsultacja łamania:

Łukasz Podolak (Weird Gentlemen)

łamanie:

Ilona Klimek

fotoredakcja:

Marcin Kapica

korekta:

Barbara Gąsiorowska,
Magdalena Wotoszyn

ilustracje portretowe:

Patrycja Podkościelny

nakład:

1600 egz.

promocja i reklama:

tel. (12) 61 99 530,
e-mail: miesiecznik@znak.com.pl

prenumerata:

Sylwia Syrek, tel. (12) 61 99 561,
e-mail: prenumerata@znak.com.pl

Redakcja nie zwraca tekstów niezamówionych
oraz zastrzega sobie prawo ich redagowania
i skracania. Redakcja nie odpowiada za treść
zamieszczanych ogłoszeń. Rozpowszechnianie
redakcyjnych materiałów publicystycznych
bez zgody wydawcy jest zabronione.

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Dofinansowano ze środków
Ministra Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

 Papież Franciszek podczas modlitwy Regina Coeli przed opustoszałym pl. św. Piotra, 13 kwietnia 2020 r.

foto. AP / East News

Pusty plac

Franciszek modlący się przed pustym placem św. Piotra to jedna z symbolicznych scen z okresu epidemii. Można było poczuć wzruszenie, widząc samotnego papieża, bez towarzyszących mu zwykle tłumów.

Wrażenie, jakie wywołała ta scena, pokazuje, że postać biskupa Rzymu wciąż jest ważna zarówno dla wierzących, jak i niewierzących. Jednocześnie wielu z nas coraz bardziej nie może pogodzić się z tym, że Kościół hierarchiczny jest instytucją władzy absolutnej, w której głos świeckich (w tym kobiet) ma niewielkie znaczenie. Że dość bezmyślnie czcimy Jana Pawła II, stawiając mu niezliczone pomniki. Że wciąż zdarza się, iż odwołanie do papieskich słów zamyka dyskusję. Chcemy się zatem zastanowić, czy wobec postępującej w Polsce sekularyzacji Jan Paweł II i jego następcy to „ostatni tacy papieże”, tak dominujący nad Kościołem i życiem publicznym w naszym kraju.

Jak kolejni papieże są wykorzystywani w polskiej wojnie kulturowej? Co budzi dziś wątpliwości w dorobku Jana Pawła II? Kiedy Kościół dopuści do władzy kobiety?

Odpowiadają:

Cezary Michalski, Janusz Poniewierski i Zuzanna Radzik

Pokolenie trzech papieży

CEZARY MICHALSKI

*My – przedstawiciele pokolenia urodzonego
w latach 60. ubiegłego wieku – przychodziliśmy
do Kościoła po politykę, po władzę, po „narodową
formę”. Jedni po uzasadnienie dla formy bardziej
liberalnej, inni bardziej konserwatywnej. Lecz nigdy
nie pytaliśmy Jana Pawła II, Benedykta XVI
czy Franciszka o samą religię*